

Història de la llengua i la literatura: el segle XX

Períodes

En el segle XX, distingim dos períodes ben diferents:

DE L'INICI AL 1936

Com hem vist en capítols anteriors, es produeix una reacció reivindicativa. El catalanisme polític veu en la llengua el millor signe d'identitat. Diversos esdeveniments contribueixen a aconseguir-ho:

- El 1906 se celebra el I Congrés Internacional de la Llengua Catalana, amb l'assistència de 3000 estudiosos una iniciativa de Mossèn Antoni Maria Alcover, amb el suport incondicional d'Enric Prat de la Riba. Aquest Congrés es pot considerar el punt de partida de la filologia catalana.
- El 1907 Enric Prat de la Riba crea l'Institut d'Estudis Catalans (IEC), amb la seva Secció Filològica (el 1911), màxima institució en la normalització i la normativització de la llengua, essent el seu primer president Mn. Alcover¹. L'altre pilar de la filologia catalana és Pompeu Fabra. Desenvolupa una labor molt important en la normativització. De la seua obra hem d'assenyalar:
 - *Les Normes Ortogràfiques* (1913)
 - *El Diccionari Ortogràfic* (1917)
 - *Gramàtica Catalana* (1918), oficial de l'IEC
 - *Converses filològiques* (1919-1928) diversos articles
 - *Diccionari General de la Llengua Catalana* (1932), diccionari normatiu

La reforma fabriana va normativitzar l'ortografia (fixant les grafies segons l'etimologia, la tradició literària, la pronúncia real i l'harmonia amb les llengües veïnes), la morfologia (acceptant formes verbals dialectals: cant, cante, canto i diferents combinacions de pronoms febles) i el lèxic (depurant l'idioma de barbarismes, i actualitzant-lo depurant arcaïsmes i introduint els neologismes necessaris)

- El 1932 les Normes de Castelló significaren l'acceptació de la codificació fabriana de l'IEC, després d'algunes adaptacions a les variants geogràfiques valencianes fetes pel filòleg Manuel Sanchis Guarner.

A partir de la normativització ja podem parlar de la construcció d'un estàndard, una varietat supradialectal que aproxima la llengua parlada a la llengua escrita i que té com a objectiu permetre la comunicació entre tots els usuaris de la llengua amb la màxima eficàcia. En el període republicà l'idioma recupera la seua presència en els àmbits oficials, en els mitjans de comunicació, en l'ensenyament... però, en acabar la guerra de 1936, aquesta situació es veu trasbalsada amb la supressió immediata del dret a usar-la fora dels àmbits col·loquials.

Modernisme, noucentisme i avantguardisme

En l'àmbit literari, l'inici del segle coincideix amb el Modernisme, que dona pas al Noucentisme, els autors més destacats del qual són entre d'altres Eugeni d'Ors, Josep Carner i Carles Riba.

El panorama literari es completarà amb l'Avantguardisme amb autors com J.V. Foix i Joan Salvat-Papasseit, *Poema de la rosa als llavis*, insignes renovadors.

Al País Valencià l'avantguardisme produí un dels escriptors notables del grup de 1930: l'obra de Carles Salvador, la del Carles Salvador d'aleshores, és digna d'un atent deixeble de Salvat-Papasseit. Al seu costat, Maximilià Thous pretenia cantar l'espurna de goig que la crosta civilitzada oculta en els hàbits i el ritme de la rutina urbana; i Enric Navarro i Borràs lloa i exalta la creixença ciutadana de València, la brillantor dels carrers frívols. Sense participar ja

¹ Mn. Alcover, nascut a Manacor (Mallorca) el 1862, és autor d'un recull de 24 volums de contes populars, les *Rondaies Mallorquines*, signades amb el pseudònim de Jordi des Racó. Però la seua obra més important és el *Diccionari Català Valencià Balear*, que inicialment s'havia de dir Diccionari de la Llengua Catalana, com ho demostra el *Bolletí* que editava el mateix Alcover, però després, i per divergències amb Pompeu Fabra li canvià el nom, però no l'esperit que el motivà. També hem de destacar la figura de Francesc de Borja Moll, deixeble i col·laborador de Mossèn Alcover des del 1920 i coautor amb ell del *Diccionari Català Valencià Balear*, que continuà. L'acabà de publicar l'any 1962.

en la campanya avantguardista ni tenir-hi concomitàncies externes, hauríem de situar també en la primera fila de 1930 Bernat Artola i Almela i Vives.

A les Illes destaca el moviment anomenat Escola Mallorquina encapçalat per Miquel Costa i Llobera, *El Pi de Formentor* i Joan Alcover, *Cap al tard*.

DEL 1936 ALS NOSTRES DIES

Situacions sociolingüístiques

■ *Monolingüisme estatal*

Durant la primera època del franquisme s'intensifica el centralisme estatal en els terrenys polític, cultural i social. Foren anys d'aïllament internacional i de penúria econòmica fins a la dècada dels 50 amb el suport militar i econòmic dels EUA i amb l'admissió d'Espanya a l'ONU. Tanmateix és un període de repressió i persecució de la llengua. El català desapareix dels àmbits públics i de l'administració: El règim franquista proclama el monolingüisme estatal: una sola llengua, el castellano. A l'escola s'ensenyava que el gallec, el català, el valencià i el mallorquí eren dialectes del castellà.

■ *Diglossia*

Amb la prohibició de l'ús públic de les llengües diferents del castellà, la població passà a una situació de diglossia: amb la intenció de convertir el castellà en l'única llengua de cultura va prohibir també l'ús de les altres llengües en l'àmbit literari.

■ *Substitució lingüística*

El procés de castellanització que suposà aquest reculament dels usos cultes, es va accelerar amb l'arribada massiva de d'immigrants a les zones industrials de la nostra comunitat lingüística que, pel seu nombre, no es van integrar en la nostra cultura ni en la nostra llengua. En general en aquestes circumstàncies produïren una situació límit de desprestigi de la llengua que va arribar en alguns casos, sobretot en zones urbanes, a un procés de substitució lingüística.

■ *El procés de normalització lingüística*

Amb l'adveniment de la democràcia es van realitzar grans canvis culturals i polítics que va influir decisivament en l'ús de la nostra llengua. El 1976 es va autoritzar el primer diari *l'Avui*, i a partir de 1978 s'incorpora el valencià als programes d'ensenyament, encara que hi predomine el seu estudi i no siga sempre la llengua vehicular d'altres matèries. Amb els estatuts d'autonomia dels diversos territoris, es contempla com a llengua cooficial amb el castellà. El 1983, es promulga la Llei d'Ús i Ensenyament del Valencià, que té com a objectius desplegar una política lingüística que fomenti no sols el coneixement, sinó també l'ús de la llengua als àmbits de les relacions humanes, tan privades com públiques. La normalització lingüística s'aconsegueix quan una llengua és vàlida en tots els àmbits de la societat. Per això, els mitjans de comunicació de masses –premsa, ràdio, cinema, televisió...- juguen un paper fonamental en la difusió de models de llengua orals i escrita. El problema de la "llengua estàndard" que s'utilitza als àmbits d'ús formal més generals (educació, administració, mitjans de comunicació...) és el problema principal que ocupa la cultura lingüística, per tothom.

En l'àmbit cultural, durant els anys 40 i 50 la nostra cultura es movia en la clandestinitat (així i tot, a tota l'àrea lingüística hi ha un seguit d'autors i autores que lluiten amb força per aconseguir una major implantació de la llengua amb una qualitat considerable. Per només citar uns exemples dels més destacats: Mercè Rodoreda, *La plaça del diamant* i *Mirall trencat*; i Llorenç Villalonga *Bearn* i *Mort de dama*. Als anys 60 en què es produeix una lenta reorganització de la cultura: comencen els estudis universitaris de llengües diferents del castellà, apareixen societats civils (Òmnium Cultural, Acció Cultural...), es funden revistes culturals i literàries (*El Port*, *Serra d'Or*...)

Comencen les onades massives d'immigració. La llengua i la cultura passen a ocupar àmbits de clandestinitat.

Només la mort del general Franco obrirà una nova esperança fins als nostres dies. Al País Valencià hi hem d'afegir el fet de no acceptar la unitat de la llengua per part d'un sector de la població. A les Illes, com que són zona turística i reben molta immigració la recuperació és més lenta i difícil. També es dona el cas que la presència de l'anglès i del castellà hi són més importants.

Altres autors més moderns, tant en el camp de la narrativa com en el de la poesia o l'assaig, destacarem Manuel de Pedrolo, Pere Calders, Miquel Àngel Riera, Vicent Andrés Estellés, Joan Fuster, Miquel Martí i Pol, Salvador Espriu, Blai Bonet, Josep Maria Llompart, Jaume Vidal Alcover, Àngel Ruiz i Pablo, Maria Antònia Oliver, Gabriel Janer Manila, Carme Riera, Baltasar Porcel... i tants d'altres.

Moviments literaris

EL MODERNISME

Després de la desfeta militar i política del 1714, la literatura catalana tarda en superar les conseqüències de la derrota i no comença a recuperar un cert vigor fins a principis del segle XVIII en què ja es comença a manifestar una considerable força de la producció literària. Aquesta recuperació no es consolidarà fins a l'obra dels Modernistes.

Concepte

El Modernisme és el corrent artístic i literari que va nàixer a finals del segle XIX a Europa i es va estendre a tots els països europeus adoptant-hi noms i matisos específics. Al nostre àmbit cultural, el Modernisme més que un corrent artístic o literari va suposar un intent de transformació i modernització social. El modernisme va afectar tots els àmbits culturals –arquitectura, pintura, escultura, moblisme, cartellisme, literatura- en un intent de clar l'art total i inserir-lo en la societat.

Corrents del Modernisme

Distingim dues tendències estètiques i ideològiques clarament diferenciades:

- El regeneracionisme o vitalisme, caracteritzat pel seu atac al conservadorisme de la burgesia i pel rebuig de la Restauració. Els regeneracionistes pensaven que el nostre país s'havia d'obrir a una línia de progrés europeu per, a partir d'aquí, regenerar-lo culturalment i moral. Intentaren compaginar una actitud cosmopolita amb una arrelada voluntat nacionalista.

Els autors d'aquest corrent eren, sobretot, assagistes i dramaturgs i es dividien en dues branques: una de més radical i antiburguesa i l'altra que es limitava a ser crítica dins del conservadorisme burgès.

- L'esteticisme, conegut també com simbolisme o decadentisme fou una actitud que adoptaren alguns autors partidaris de l'art per l'art. Aquests autors participaren també de la voluntat d' europeitzar la nostra cultura, però desconfiaven de la capacitat de l'artista per transformar la societat. Per a ells era l'únic element que podia influir en les persones i desvetllar la seua sensibilitat.

Principis literaris

Els modernistes no intentaren crear unes perspectives noves, sinó que aprofitaren les existents i les van transformar amb la seua actitud vital i artística. En les seues obres destaquen aquests principis:

- Valoració de la tradició. Del passat valoren els heterodoxos i els marginats; del present, els autors europeus més innovadors.
- Recerca de l'art total. Els modernistes pretenien crear una literatura que fóra unrevulsiu social i reclamaven una llibertat absoluta per a l'art. El creador havia de fer ua obra que trencara els límits entre gèneres i arts. Les arts de síntesi, aqueñies que n'abasten d'altres, com el teatre, l'òpera i el cinema, són les arts claus per als modernistes.
- Creació d'una literatura nacional. Mitjançant el folklore i el paisatge, la literatura havia d'expressar un sentiment nacionalista i, alhora, reflectir la problemàtica universal.
- Depuració de llengua i estil. Preocupats per la sistematització lingüística, els modernistes feren una reforma gramatical i depuraren la llengua literària. L'estil <literari havia de ser sintètic, musical i plàstic, combinant l'espontaneïtat amb domini tècnic.

La novel·la modernista. Intel·lectual i societat

La narrativa modernista va estar condicionada per la narrativa naturalista, sobretot en al idea de la influència que l'ambient exerceix sobre els personatges. Però el Modernisme no considera les lleis de l'herència com a determinants de la conducta humana. La novel·la modernista s'inicia amb la incorporació d'un dels problemes claus de la societat europea de final del segle XIX: l'enfrontament entre artista i societat. En aquesta lluita, el triomf del primer havia de portar a l'aparició gradual d'una societat moderna i progressista.

La filosofia de Nietzsche i la de Schopenhauer, entre d'altres, és la base del plantejament. Els motlles modernistes, en terreny de la narrativa, van ser els següents:

- La novel·la rural. D'arrels romàntiques afegia un element nou: el conflicte ideològic entre un individu inquiet i revoltat i una massa passiva que oprimeix i asfíxia qualsevol intent de renovació del protagonista.

Els autors més representatius són Raimon Casellas, amb la seua obra *Els sots ferèstecs*, on el protagonista assumeix la funció d'atacar l'immobilisme de la societat, i Victor Català (psudònim de Caterina Albert), qui en la seua obra *Solitud*, de gran lirisme, dona una visió pessimista del món rural, habitats per personatges primaris i brutals.

- La novel·la decadentista. Segueix el model D'Annunzio. La descripció objectiva del món hi és substituïda per la descripció dels efectes que produeix en l'artista. Els nous valors estètics són la llejor i el contrast cromàtic; els temes són l'erotisme i la sensualitat. Destaca Prudenci Bertrana, qui a *Josafat* narra els amors d'un monstruós campaner i una prostituta.
- La novel·la costumista és una derivació dels quadres costumistes vuit-centistes. Les novel·les costumistes més representatives són *L'auca del senyor Esteve*, de Santiago Rusiñol, i *Marines i boscatges*, de Joaquim Ruyra.

Teatre

Amb el modernisme tingué lloc un canvi considerable en el món teatral. La voluntat d'actualitzar les velles estructures culturals del XIX afecten també la concepció del teatre. Apareixen gèneres diversos fruit de la proposta d'art total i de l'estret contacte que mantenien els modernistes amb l'avantguarda europea.

Gèneres fins aquell moment tinguts com a marginals comencen a valorar-se i promocionar-se: les titelles i les ombres xineses, que tenen en "Els Quatre Gats" un dels locals més idonis; el transformisme, especialment impulsat per l'italià Fregoli, que arribà a Barcelona per primera vegada el 1899; l'anomenada comèdia de màgia i espectacle, que aniria evolucionant cap al melodrama; la pantomima, que tingué durant aquells anys un esclat sense precedents.

En un altre ordre, per fi el teatre català quedà incorporat al teatre europeu. Els autors estrangers d'èxit, tant els importants com els que simplement estaven de moda, foren traduïts amb una regularitat que era impensable pocs anys abans. Maeterlinck i D'Annunzio eren els preferits entre els partidaris de l'art per l'art, Ibsen era l'ídol dels regeneracionistes.

Tot i aprofitar les estructures teatrals ja existents, els modernistes creen, a més, una sèrie d'institucions que els permeten desenvolupar la seva activitat amb gran dedicació i lliure de pressions externes: el Teatre Íntim d'Adrià Gual, els Espectacles-Audicions Graner o l'Agrupació Avenir de Felip Cortiella en són una mostra.

També el teatre té dos corrents:

- El teatre esteticista. Pretenia començar mitjançant suggeriments; els personatges eren éssers melancòlics idealitzats. Destaquen Adrà Gual, que intenta construir un teatre total interrelacionant text, colors i música, i Santiago Rusiñol
- El teatre regeneracionista o d'idees. Inspirat en la realitat, plantejava conflictes entre l'individu i la societat. Ignasi Iglèsias defensava la llibertat del sentiment front als convencionalismes socials; Joan Puig i Ferrater, pensava que l'artista havia de recollir en l'obra la realitat i no les aparences.

EL NOUCENTISME

El Noucentisme és un moviment cultural, d'abast polític, que s'inicia amb la creació de Solidaritat Catalana i acaba el 1923 amb el cop d'Estat de Primo de Rivera. És la resposta moderada als plantejaments que havia promogut el Modernisme.

Amb freqüència s'ha tractat Modernisme i Noucentisme com a dos moviments antagònics, com un trencament ideològic i estètic total. No és ben bé així; cal recordar que alguns dels intel·lectuals més representatius del Noucentisme -Pompeu Fabra, Carner, Ors- havien participat de manera assídua en projectes i activitats modernistes i que posteriorment s'incorporaren a les files del nou moviment.

Un dels elements bàsics que marca el canvi entre els dos períodes és el pas de l'amateurisme a la professionalització, o si es vol, de l'espontaneïtat i el voluntarisme a la institucionalització. Es tractava de crear una nova orientació en l'ordre polític i del pensament com a conseqüència de la consolidació del catalanisme polític.

Així intel·lectuals i burgesia -forces culturals i polítiques- es posen d'acord per tirar endavant un projecte polític comú per a Catalunya; s'aglutinen sota la disciplina d'un partit, la Lliga Regionalista, dirigida per Prat de la Riba i s'expressen, sobretot, a través de les pàgines de "La Veu de Catalunya". Tres personatges sobresurten en els processos d'implantació de les propostes noucentistes:

- Enric Prat de la Riba, que d'una manera gairebé hegemònica durant un llarg període organitzà l'activitat nacionalista catalana, entesa com una intervenció total en tots els àmbits del país; primer des de la Diputació de Barcelona i més tard des del poder que li conferia ser el president de la Mancomunitat.
- Eugeni d'Ors, que es constituí en el principal ideòleg i sobretot divulgador dels conceptes clau de Noucentisme a través del seu *Glosari*.
- Josep Carner, que es converteix en l'escriptor -el poeta- capdavanter de la nova literatura i també en un bon divulgador de l'ideari noucentista, especialment en el camp més estrictament cultural i literari.

Al costat d'ells s'ha d'esmentar Pompeu Fabra, que des de l'Institut d'Estudis Catalans pot enllestir la reforma ortogràfica i tirar endavant el procés de normalització de la llengua catalana. En parlar d'Eugeni d'Ors dèiem que va divulgar els mots clau definidors del Noucentisme, dels valors polítics, ètics i estètics que conformaven la nova ideologia. Més endavant ja els dedicarem més espai, ara, però en podem citar uns quants de bàsics: imperialisme, arbitrarisme, classicisme, civilitat (s'elabora el mite de la ciutat ideal, marc idoni per al desenvolupament humà en una societat industrial i instrument potenciador de la cultura i el progrés).

Entre aquests mots clau, estructuralment contraposats per Ors amb els antònims corresponents, destaquen, a més de l'expressament encunyat per ell de *noucentisme*, els d'*imperialisme*, *arbitrarisme*, *civilisme*, *classicisme*, *mediterranisme*. Tots ells, convenientment repetits per mitjà de diverses formulacions al llarg del *Glosari* en multiplicitat de contextos i a propòsit de diferents pretextos, vertebraran el cogito orsià i alhora contribuiran a la configuració dels valors ideològics i morals destinats a legitimar l'acció de govern empresa pel catalanisme en mans de la burgesia reformista.

Així, per exemple, si el nom de *noucentisme* referia les ànsies regeneracionistes del moment a la conjuntura pretesament nova encetada amb el canvi de segle, l'exaltació del concepte d'*imperialisme* obeïa al propòsit de trobar una denominació (llavors prestigiosa) per a una tercera via entre el liberalisme clàssic i el socialisme revolucionari, és a dir, una via que, tot optant per una intervenció més activa en els afers públics, barrés el pas per això mateix a qualsevol possibilitat de col·lectivització de la propietat privada.

L'*arbitrarisme*, el terme més polisèmic i controvertit dels posats en voga per Ors, designaria en el fons l'ètica justificadora de l'actitud intervencionista o imperialista en qüestions tant socials o polítiques com estètiques i culturals, o sigui, una ètica basada en l'afirmació de la voluntat com a correctiu subsidiari de les limitacions imposades pel racionalisme burgès i pels condicionaments materials adversos a què aquest racionalisme s'enfrontava.

Civilisme (o *civilitat*) fóra el resultat anhelat, i alhora l'incentiu modèlic de comportament, de les transformacions infraestructurals operades en el marc espacial més idoni i abastable, el de la ciutat, concebuda a imatge i semblança de la polis grega, mentre que *classicisme* i *mediterranisme* remetrien, a tall de coartada històrica i paisatgística, a un passat —el grecoromà— i a un espai —el Mediterrani— units hipostàticament, en els quals se situaria l'origen d'unes constants culturals i caracteriològiques heretades també per la nació catalana.

Aquesta ideologia, que, considerada esquemàticament i retrospectiva, en fred i en abstracte, pot semblar avui abstrusa i gairebé improcedent, va reeixir tanmateix, en part gràcies a la facúndia del seu primordial verbalitzador i a l'activisme que desplegà en tots els camps de l'intel·lecte per mobilitzar les millors energies de la Catalunya de les primeres dècades de segle. I això es traduí tant en un corpus doctrinal, no superat en molts sentits fins als nostres dies, com en una pràctica institucional, artística i literària que ha deixat una forta petja en tota la vida cultural catalana d'aquest segle.

Així, concretant, en l'aspecte de la literatura de l'època cal destacar:

1. Acostament al **classicisme**, perquè aporta ordre, raó, mesura i harmonia, i com a conseqüència rebuig del romanticisme, identificat amb els autors modernistes, i del naturalisme.
2. Rebuig de l'espontaneïtat i valoració de l'art arbitrari i estilitzat, i l'**artificiositat**.
3. Predomini de la poesia sobre la novel·la. Sobretot en els primers anys, la producció novel·lística -no la prosa en general- és molt minsa i en cap cas comparable a la modernista.
4. Valoració del domini d'una llengua literària precisa i rica.

L'obra d'Eugeni d'Ors

Assagista, periodista, filòsof i crític d'art. La seua principal aportació a la literatura catalana és el Glossari, columna diària, signada amb el pseudònim de Xènius, a *La Veu de Catalunya*, on va exposar les teories estètiques, polítiques i culturals que van donar nom i contingut al Noucentisme i es van convertir en el referent ineludible de tota una generació d'intel·lectuals. La glossa, segons la concepció i la pràctica Xènius (el pseudònim amb què Ors signava el *Glossari*), es converteix així en un gènere textualment proteïforme i temàticament versàtil, amb valor de mínima unitat significativa d'un ampli i travat sistema de pensament, l'orsità, estructurat al voltant de l'analogia, convençut de la primigènia unitat del món i del cosmos, i amatent a la seva reconstrucció.

Va aplegar algunes de les glosses en volums com *La Ben Plantada* (1911), símbol idealitzat de la dona noucentista. Nomenat l'any 1917 director d'Instrucció Pública de la Mancomunitat, va ser destituït del càrrec tres anys després.

ELS MOVIMENTS D'AVANTGUARDA

Els moviments d'Avantguarda són un conjunt de tendències artístiques i literàries que sorgiren durant el primer terç del segle xx, especialment a França i Itàlia amb una voluntat de ruptura dels models artístics, però també morals, vigents en aquell moment i per tant, en general, amb un esperit de protesta o de subversió de l'ordre establert. De fet les Avantguardes són l'expressió més genuïna de la nova societat industrial ja consolidada i de la crisi de racionalisme que cíclicament afecta qualsevol societat aparentment ben assentada.

Així, per exemple, després de l'objectivitat del realisme i encara més del naturalisme, característics de la societat burgesa ben establerta de la Renaixença va sorgir en el seu si la rebel·lió, en bona mesura romàntica, dels modernistes. De la mateixa manera, al cap d'un temps que les idees noucentistes de seny, ordre, mesura, etc. semblava que s'havien imposat en la vida política i cultural del país, van començar a aparèixer una vegada més aquells qui es revoltaven contra les velles idees i iniciaven un nou cicle romàntic que, amb diversitat d'opcions, es coneix com Avantguardisme. De fet, l'origen i el funcionament de les diferents tendències no és tan senzill com pot aparentar la breu informació anterior, de manera que a continuació analitzarem la seua història i variants, sense insistir, però, en les seues característiques, que són més pròpies d'una història de l'art.

Resulta difícil fer una història clara i coherent de la literatura avantguardista a causa de les contradiccions i alts i baixos que presenta el moviment, entre altres per les raons següents:

- Quan s'iniciaren els moviments d'Avantguarda al país dominava l'estètica noucentista fortament arrelada a les capes socials burgeses i amb suport institucional, la qual cosa dificultava la possibilitat d'implantació dels nous models literaris.
- Llevat d'escasses excepcions, els escriptors defensors de les pràctiques avantguardistes no tenien excessives contradiccions respecte l'ordre burgès de la literatura oficial i com a conseqüència no eren una alternativa real a la cultura dominant.
- A diferència d'altres països, els grups avantguardistes catalans estaven poc cohesionats i formats per intel·lectuals amb importants divergències ideològiques o sobre la pràctica literària que duïen a terme. Sovint s'organitzaven a l'entorn de revistes que mostraven -no podia ser d'altra manera- un cert eclectisme. De fet les iniciatives més interessants sorgiren d'un sol individu o bé de grups reduïdíssims.
- Molts dels escriptors que començaren experimentant amb les noves tendències evolucionaren posteriorment cap a actituds més acostades a les de la literatura tradicional. Per a d'altres l'Avantguardisme no fou més que una moda passatgera que no tingué continuïtat o que alternaven amb escrits propis de l'ortodòxia literària.

Es pot dividir l'Avantguardisme català en les tres etapes següents:

- 1916-1924. Durant aquest període publicà tota la seua obra Joan Salvat-Papasseit: poemes, manifestos i articles en les revistes que ell dirigia: *Un enemic del poble*, *Troços* i *Arc-Voltaic*. Aparegueren les primeres publicacions de Josep Vicenç Foix, Joaquim Folguera, Josep Maria Junoy, V. Solé de Sojo, etc. Es tractava d'una literatura emmarcada majoritàriament dintre del Futurisme. L'any 1917 aparegueren els primers números de la revista *391* que dirigí a Barcelona, Francis Picabia, un dels homes més representatius del Dadaisme. També s'inicià en aquest període l'Ultraisme, un representant del qual fou Gabriel Alomar, que participà així mateix en altres tendències de l'Avantguarda. El cubisme, moviment anterior als esmentats, influí sobre ells, però les seues troballes més notables pertanyen al camp de l'art. El 1923 sorgeix l'anomenat grup de Sabadell format per Joan Olivé, Francesc Trabal i Armand Obiols, pseudònim de Joan Prats. Començaren la seva activitat amb obres i actes provocatius propis de l'avantguarda, encara que amb un marcat caràcter humorístic, però ja el 1925 s'acostaren a postures més culturalistes malgrat mantenir un alt grau d'independència crítica i d'originalitat.

- El període que va de 1926 a 1930 es caracteritza per la recepció del Surrealisme francès a través de la revista *L'amic de les Arts* que es publicà a Sitges entre els anys 1926 i 1929; dirigida per Josep Carbonell i Gené, comptava entre els seus col·laboradors amb Salvador Dalí, Sebastià Gasch, Lluís Montanyà, Joan Miró. La revista *Hèlix* que es publicà Vilafranca del Penedès durant els anys 1929 i 1930, dirigida per Joan Ramon Masoliver, contribuï també a la difusió del Surrealisme. El 1928 es publicà el "Manifest groc", signat per Dalí, Gasch i Montanyà. El 1929 apareix el primer i únic número dels "Fulls grocs". Durant aquest període continua vigent encara el Futurisme i l'Ultraisme, aquest darrer moviment, que s'anirà dissolent entre els anys 1929 i 1931, assoleix a Mallorca un dels seus moments més brillants el 1926.
- La tercera etapa, que queda ja fora de l'àmbit del nostre estudi, correspon a la represa de postguerra protagonitzada pel grup "Dau al Set" que publicà una revista del mateix nom entre 1948 i 1954.

LA LITERATURA DELS ANYS VINT I TRENTA

La poesia

Fins al 1936 es va portar a cap un procés culturalista només suspès per la dictadura de Primo de Rivera (1923-1929). El Noucentisme havia assolit la seua plenitud literària amb una poesia depurada, densa i elegant, mentre els hereus del Modernisme buscaven noves formes importades d'Europa.

Durant aquest període hi va haver molts poetes que van realitzar una obra de caire molt personal, com ara la primera obra de Josep Vicent Foix, Pere Quart i Josep Maria de Segarra. A més, formen part d'aquesta etapa:

- **Bartomeu Rosselló-Pòrcel** (Ciutat de Mallorca, 1913 - El Brull, Osona, 1938). El recull *Imitació del foc*, (1938) representa la culminació de la seua trajectòria poètica. Convençut del rigor formal, hi va assimilar tècniques foranes, de reminiscències barroques i populars alhora (des de Góngora a Valéry) i va aconseguir una llengua concisa i però vibrant, de caràcter simbolista.
- **Màrius Torres** (Lleida, 1910-Sant Quirze Safaja, 1942). Va escriure durant el període de la guerra civil i la immediata postguerra i hi ha subjacent en els seus poemes una simbiosi entre el sofriment físic del dia a dia del poeta i el patiment col·lectiu de la pàtria vençuda. Va restar inèdit fins que Joan Sales va publicar a Mèxic, el 1947, el recull *Poesies*, obra que va influir notablement en els escriptors dels primers trenta anys de la postguerra.

La narrativa

La prosa, durant els anys 20 i part dels 30 es caracteritzà per la proliferació del conte i la narració. Els autors provenien del Modernisme o pertanyien a generacions de joves noucentistes. Tots aquests utilitzen un estil subjectiu ple de imatges i descripcions líriques, però al final del període algunes veus defensaren la necessitat de conrear aquest gènere. Destaquen figures com Josep Pla, Puig i Ferrater, Miquel Ilor, Carles Soldevila, Ernest Martínez Ferrando i Sebastià Joan Arbó.

La producció novel·lística d'aquesta època va seguir el corrent de la narrativa psicològica amb innovacions subjectivistes en el discurs verbal i va connectar amb la gran tradició literària.

La novel·la psicològica irromp a Europa amb els seus nous plantejaments, trencant la crisi que patia des del segle XIX. Així un mode de novel·la moderna on el record i els pensaments dels protagonistes són la realitat i on s'analitza el caràcter psicològic dels personatges. La nostra literatura té autors que contra l'aposta pel conreu de la poesia quasi total per part dels escriptors, es decideixen a cultivar la novel·la psicològica.

- **Miquel Llor** enquadra la seua obra dins la novel·la psicològica, esdevenint un autor modern en tant que fa un anàlisi dels personatges. La seua millor obra es *Laura a la ciutat dels sants*.
- **Joan Puig i Ferrer** deixà el teatre per dedicar-se a la novel·la. Els seus models literaris foren Gorki i Dostoievski. Amb *El pelegrí apassionat* aconsegueix la culminació de la seua obra narrativa.
- **Josep Maria de Sagarra** davant l'extinció del gènere novel·lesc va decidir cultivar-lo. La seua novel·la *Vida Privada* ja constitueix una novel·la ben construïda que aconsegui polèmica.

El teatre

El panorama teatral estava en un bon moment ja que a l'escena havien confluït els gran innovadors modernistes, els autors de comèdia burgesa, els escriptors de sainet i el teatre crític, de tal manera que convivien diversos estils: popular i culte; d'esbargiment i polític.

- La comèdia burgesa va ser el gènere que va tindre major acceptació entre les classes urbanes. Anomenada també alta comèdia, tracta de conflictes de personatges que pertanyen a una classe acomodada, escindits entre la moral rigorosa de la societat tradicional i la mentalitat tolerant de la burgesia. La figura més important d'aquest corrent va ser Josep M. De Segarra.
- El teatre crític ve de la mà dels nous corrents brechtians i dels avantguardistes. El principal representant va ser Joan Oliver, que fa un teatre de contestació a la moral burgesa. A *Allò que tal vegada s'esdevingué*, inverteix els papers de Caïm i Abel.

LA LITERATURA VALENCIANA ALS TRENTA

Dins de l'anomenada per Joan Fuster Generació de 1930, hi ha un conjunt d'escriptors valencians units per unes actituds estètiques i per unes inquietuds cíviques i polítiques comunes: l'intent de modernització i normalització de la literatura i de la situació nacional.

Entre 1927 i 1930 es va publicar la revista *Taula de Lletres Valencianes* amb la intenció de consolidar el procés de recuperació cultural i lingüística, malgrat les dificultats que suposà la dictadura de Primo de Rivera. Amb la publicació a València del Manifest Groc per part de la *Taula de les Lletres Valencianes*, apareix una carta polèmica entre els literats valencians. Aquesta polèmica s'incrementa amb la publicació de *Vermell en to major* considerat un manifest avantguardista amb la influència de Papasseit, com a revulsiu pr'acabar amb el tòpic jocflorallesc.

La poesia

La producció poètica d'aquesta època va ser abundant i de qualitat. Trobem el corrent jocfloralista i l'integrat per la Generació de 1930.

- El corrent floralista, continuador de la poesia de Llorente, està representat, entre d'altres, per Francesc Almela i Vives, Bernat Artola i Lluís Guarnier. El tema més sovintejat és el paisatge autòcton.
- El corrent de la generació de 1930, nucli format principalment per Carles Salvador, Maximilià Thous i Enric Navarro-Borràs, manté una proposta modernitzadora. Sense adscriure's plenament a les avantguardes, aquests autors proposen el trencament amb els endarrerits leivmotive llorentistes.

Els poetes d'aquest període feren de la terra i del país la font d'inspiració i utilitzaren, en alguns casos, recursos simbolistes.

La narrativa

Els intel·lectuals pròxims a la *Taula de Lletres Valencianes* crearen al col·lecció "Nostra Novel·la", des d'on es proposaven "fer afició d'escriure i llegir en valencià". El mateix propòsit perseguia la col·lecció "El conte del Diumenge".

Els prosistes més importants d'aquest període són Ernest Martínez Ferrando, Artur Perucho i Josep Pasqual Tirado.

El teatre

El sainet continuà la seua hegemonia en l'ambient teatral popular, mentre la classe dirigent sustentava el teatre en castellà. En aquest període no va assolir una maduresa en el teatre per la inexistència d'autors valuosos i per manca de traduccions. En van alçar moltes veus per superar el sainet i obrir l'escena a gèneres teatrals cultes, però encara passaria temps abans de la creació d'un nou teatre.

LA LITERATURA DE LA POSTGUERRA

La postguerra comprèn una època inicial forçosament letàrgica perquè hagueren de desaparèixer publicacions periòdiques, institucions i llibres. La represa d'aquests cap al 1946 (Editorial Selecta) significà el predomini de la poesia, de les reedicions, de les obres de bibliòfil (grans versions de *L'Odíssea*, de Milton, de Shakespeare, de Dant) i de les obres sense peu d'impremta.

Tant en la poesia com en la narrativa en aquesta època es mantenen variades formes d'avantguarda (Josep Palau i Fabre, Joan Brossa, Jordi Sarsanedes, Joan Perucho) fins al teatre de Pedroló, de Brossa i de Porcel.

Els primers premis literaris (Joanot Martorell, Ossa Menor, Víctor Català) eixamplaren a poc a poc la restringida vida literària catalana, que disposà de revistes com *Ariel* (1946), *Antologia* (1947) i *Poemes* (1963), que foren aviat suprimides. A part les abundants publicacions de l'exili (*La Nostra Revista* i *Pont Blau* de Mèxic, *Germanor* de Xile, *Catalunya* de Buenos Aires), la tribuna de més durada i de més pes fou *Serra d'Or* (des del 1959), sota l'empara de l'església i l'esforç editorial més important fou la creació d'Edicions 62.

La poesia

Durant un parell de dècades les restriccions afavoriren el predomini marcat de la poesia, primer amb la plenitud de l'obra i el mestratge de Carles Riba, amb les exemplars *Elegies de Bierville* (1942), i l'acció constant de J.V. Foix (*Sol i de dol*, 1947). Poetes morts molt joves (Rosselló-Pòrcel, Màrius Torres, Salvat-Papasseit) serveixen de bandera a les noves generacions que tot seguit sorgiren.

Després, en el tombant del 1960, el guiatge passà per l'obra de Pere Quart (*Vacances pagades*, 1960) i de Salvador Espriu (*La pell de brau*, 1960), ja influent des de *Cementiri de Sinera* (1946), seguits de Gabriel Ferrater, que ràpidament assolí la plenitud (*Les dones i els dies*, 1968).

La novel·la, l'assaig, les traduccions...

L'alçament de certes traves, sobretot cap al 1963, potencia d'altres gèneres, com la novel·la, l'assaig i, sobretot, permet la incorporació de traduccions normals o de consum.

Es consagraren tres narradors d'èpoques anteriors a la guerra:

- Mercè Rodoreda amb *La plaça del Diamant* (1962)
- Llorenç Villalonga amb *Bearn* (1961)
- Joan Puig i Ferrer amb els onze volums d'*El Pelegrí Apassionat* (Perpinyà 1952-65)

Dels situats entre dues èpoques, sobresurten: els contes de Pere Calders, la novel·lística de Joan Sales (*Incerta glòria*, 1956), Ferran de Pol, Xavier Benguerel, Vicenç Riera i Llorca i Avel·lí Artís-Gener, amb temes de guerra o d'exili. S'amplià fins a la cinquantena de títols l'obra de Josep Pla.

Així mateix, dels novel·listes sorgits a la postguerra pren relleu, tant pel volum, també ingent, com per la diversitat de tècniques, l'obra de Manuel de Pedroló, al costat dels qui, com Maria Aurèlia Capmany, Ramon Folch i Camarasa, Josep M. Espinàs, Baltasar Porcel, Blai Bonet i Estanislau Torres, renovaren la novel·la i la feren capdavantera, amb plena continuïtat i contacte amb un nou públic.

L'erudició més exigent és protagonitzada per Jordi Rubió i Balaguer, Josep M. de Casacuberta, Ferran Soldevila, Martí de Riquer, Francesc de B. Moll i Joan Coromines. El pensament i l'assaig històric se centren en Jaume Vicens i Vives, Maurici Serrahima i Josep Ferrater i Móra. Hi ha també la influència i la vastitud de l'obra del crític, assagista i historiador Joan Fuster, sobretot a partir de *Nosaltres els valencians* (1962).

El teatre

El teatre, reprès cap al 1946, no assolí de superar la crisi i anà de fórmules tradicionals (Sagarra, autors populars) a assaigs excepcionals, com *Primera història d'Esther* (1948), de Salvador Espriu. Posteriorment sorgí una generació de molt interès.

LA LITERATURA DELS ANYS SETANTA

Les actituds estètiques predominants durant el decenni anterior, i sobretot les derivades de l'anomenat "realisme històric" passen a segon terme, ja abans de la caiguda del franquisme i són substituïdes per:

- La llibertat d'opció
- L'exigència formal
- La transgressió dels límits establerts
- Una base o punt de partida de recerca avantguardista.

Poesia de creació

Així l'obra de J.V. Foix (de qui apareix, reunida, la poesia en prosa) renova el seu alt interès, així com l'adquireix amb un gran relleu la de Joan Brossa (*Poesia rasa*, 1970, eminentment experimentalista, i en els seus volums de "poesia escènica").

Síntesi d'aquestes opcions, Pere Gimferrer destaca com el millor poeta (*Mirall, espai, aparicions*, 1981) després de la mort de Gabriel Ferrater (1972).

També prenen la plena dimensió en aquest període els poetes Joan Vinyoli i Miquel Martí i Pol, tots dos publicats en obra completa i alhora en plena producció.

Agustí Bartra també porta a l'acompliment la seua obra (*Obra poètica completa*, 1971).

Novel·la, prosa narrativa i prosa documental

- La mateixa actitud de base avantguardista i de transgressió de formes que al capdavant porta novament al predomini de la poesia, actua damunt la novel·la, des del mateix Pedrolo a Baltasar Porcel i des de Terenci Moix a Miquel Àngel Riera.
- Té un altre signe l'aportació valenciana, més satírica i "històrica" (amb Isa Tròlec, Joan-Francesc Mira o, Josep Lozano, Ferran Cremades i Ferran Torrent entre d'altres) i la primera de vàlua des de la Renaixença.
- Josep Albanell (*Ventada de morts*, 1978) i Montserrat Roig (*El temps de les cireres*, 1977) se situen, formalment, en una posició mitjana, mítica, entre l'avantguarda extrema d'un Biel Mesquida (*L'adolescent de sal*, 1975) i la novel·la "social" de Víctor Mora (*Els plàtans de Barcelona*, 1976, 1ª edició íntegra) o "històrica" de Xavier Benguerel.

La prosa narrativa pren el relleu just en l'obra de Pere Calders (*Invasió subtil i altres contes*, 1970) i s'estén vers un públic més ampli i divers.

Mercè Rodoreda amb *Semblava de seda* (1978) i *Viatges i flors* (1980) fa una altra aportació fonamental a la contística, en la qual (i en la prosa literària en general) són reconeguts per llur mestratge Marià Manent (*L'aroma d'arç*, 1982), Josep Pla (*Notes per a Sílvia*, 1974, dins els 44 volums d'*Obres Completes*), Salvador Espriu, Joan Perucho, Jordi Sarsanedas i Pere Gimferrer (*Dietari*, 1981 i 1982).

En la prosa documental, més abundosa en el postfranquisme, hi ha els volums de memòries de Puig i Ferrer (de qui és publicat el dotzè volum, *L'ascensió*, 1977, darrer del cicle *El pelegrí apassionat*, i comença la circulació lliure de la sèrie), uns volums de les memòries de Maurici Serrahima, un volum de les d'Artur Bladé i Desumvila,

L'exiliada (1976), *Testament a Praga* (1970) de Tomàs i Teresa Pàmies i obres documentals d'Estanislau Torres (*La bossa de Bielsa*, 1977).

Assaig literari

En l'assaig literari breu i d'actualitat destaquen Joan Fuster, M. Aurèlia Capmany, i Josep M. Espinàs (*A la vora de... l'Avui*, 1980), un dels escriptors més llegits d'aquest període.

Teatre

En teatre, a part Calders i Brossa ja esmentats, Josep M. Benet i Jornet és l'autor més representatiu (*Berenàveu a les fosques*, 1972), amb Rodolf Sirera (*Plany en la mort d'Enric Ribera* (1974) i *Una altra Fedra, si us plau* (1978) de Salvador Espriu.

Interès per la literatura

En la dècada dels setanta hi hagué un progrés constant en la publicació d'obres literàries i, en general, també en l'interès que desvetllà la literatura.

Aquesta tendència positiva ha estat, però, encara ben desigual. Molt més accentuada al Principat, i especialment a Barcelona, on se centra una gran part de la producció editorial, ha estat de caràcter marcadament creixent a les darreries del decenni, tant en el nombre de títols publicats com pel tiratge de les obres, algunes de les quals assoleixen edicions de desenes de milers d'exemplars. Una gradual generalització de l'ensenyament de la llengua i la literatura catalanes i un augment, limitat, de l'ús públic del català i de la seua utilització en els mitjans de comunicació, fets ja iniciats a les darreries del franquisme, però estesos sobretot des del 1979 (3 500 títols en català el 1985 contra els 600 del 1975), figuren entre les primeres causes d'aquesta favorable evolució, estimulada pels poders públics al territori de la Generalitat de Catalunya i secundada, parcialment, a les illes Balears, però contrarestada per aquests mateixos poders, en gran part, al País Valencià, on tanmateix hom registra un avenç més notable de la producció literària, en qualitat i en quantitat.

Ahora, aquest interès creixent és palès en l'augment dels treballs d'estudi i de crítica sobre temes i autors, principalment moderns i contemporanis.

- Una part d'aquests materials apareix en noves revistes com:
 - *Els Marges* (1974), dirigida per J. Molas;
 - *Randa* (1975), dedicada a les Balears i les Pitiüses i dirigida per J. Massot i Muntaner, i
 - *L'Espill* (1979), dedicada al País Valencià i dirigida per J. Fuster.
- En miscel·lànies dedicades a un autor, en antologies, en pròlegs o estudis preliminars
- En seccions literàries de la premsa periòdica (com la de *l'Avui* aparegut el 1976), molt difoses
- En revistes especialitzades de circulació més restringida (*Quaderns Crema*, *Reduccions*, etc).
- Entreballs d'estudi específic (d'autor, de gènere o d'època o període):
 - Josep M. Castellet estudià Espriu i Pla; Pere Gimferrer la poesia de Foix; Albert Manent, Josep Carner i també la literatura catalana a l'exili; Jaume Vidal i Alcover, l'obra de Llorenç Villalonga, etc.
 - D'altres s'especialitzen en un gènere, com Xavier Fàbregas en el teatre, o en una època, com Joan Lluís Marfany i Jordi Castellanos en el modernisme, Joan Triadú en la novel·la de postguerra, Àlex Broch en la literatura contemporània, Josep Massot i Muntaner en la literatura a Mallorca entre el 1930 i el 1950, i en els estudis sobre llengua i literatura catalanes apareguts entre el 1950 i el 1980.
 - Hi ha encara estudis dedicats a tot un període històric: així, el volum d'Antoni Comas sobre el s. XVIII i el llibre de Joan Fuster sobre literatura catalana del s. XX.

Literatura infantil i juvenil

Ha crescut, així mateix, en qualitat (text i il·lustració) i en quantitat (entre un 30 i un 40%) el llibre literari destinat a infants i adolescents, i d'autors com Josep Vallverdú, Josep Albanell, Joaquim Carbó, Emili Teixidor, Oriol Vergés i

d'altres.

Obres de conjunt

Entre moltes obres de conjunt (històries, compendis, llibres de text) hi ha el *Diccionari de la literatura catalana* (1979) i una *Guia de literatura catalana contemporània* (1973), mentre continuaven, aquí i fora d'ací, les monografies i les edicions anotades d'autors antics i moderns, els primers a la col·lecció "Els Nostres Clàssics", dirigida per J.M. de Casacuberta.

Han rebut una particular atenció i han tingut actualitat *Tirant lo Blanch*, l'obra d'Ausiàs Marc, Verdaguer, *Terra Baixa*, Narcís Oller, Casellas, Puig i Ferrer, Carner i Pla.

Entre els autors d'aquests darrers anys, Mercè Rodoreda és qui ha assolit més difusió i també qui ha estat més traduïda. És Premi d'Honor de les Lletres Catalanes (1980), com ho són d'altres dels més importants escriptors del moment: Joan Oliver (1970), Salvador Espriu (1972), J.V. Foix (1973), Joan Fuster (1975), Vicent A. Estellés (1978), Manuel de Pedrolo (1979), Josep M. Llompart (1982) i Marià Manent (1985) autors que han vist publicades o en curs de publicació llurs obres completes o han donat a conèixer obres de gran qualitat. Destaquem:

- Mercè Rodoreda, amb la novel·la *Mirall trencat* (1974) i amb l'èxit continuat i creixent de *La plaça del Diamant* que sembla convertir-se en la novel·la catalana més famosa dels temps moderns
- Manuel de Pedrolo amb el cicle d'onze novel·les *Temps obert* (1968-80), la gran difusió de *Mecanoscrit del segon origen* i una extensa producció renovada constantment
- Vicent A. Estellés ha esdevingut un dels poetes cabdals del període i el primer gran poeta del País Valencià des d'Ausiàs Marc.

Premis

Els premis Crítica de "Serra d'Or" (revista que s'acosta al quart de segle de publicació), els de la Nit de Santa Llúcia (i en primer lloc el Sant Jordi de novel·la), els premis Octubre de València i els Ciutat de Palma i tot d'altres convocats per corporacions públiques (a Barcelona i a d'altres poblacions) o per entitats de diversa mena, han contribuït, amb una gran profusió, a donar a conèixer autors i obres i a estimular la creació literària i la producció editorial.

En el progrés vers la normalització cultural, tot i un descens inicial de traduccions es passà a un augment fulgurant, hi hagué un increment de versions de qualitat, en primer lloc la d'*Ulisses* de Joyce per Joaquim Mallafrè (1981), les versions de poesia de Marià Manent i Xavier Benguerel i diverses traduccions de l'alemany, entre d'altres, de Hölderlin, Rilke i Kafka. Durant aquest període el PEN Club Català reprengué lliurement les seues activitats i foren constituïdes una *Associació Internacional de Llengua i Literatura Catalanes* i l'*Associació d'Escriptors en Llengua Catalana*.

